

10. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис / Відп. ред. М. Ф. Бойко. – К.: Фітосоціо-центр, 1998. – 120 с.
11. Сікоза Д.Н. Інвентаризація пам'яток археології розташованих на землях сільгосппризначення, а також на землях резервного фонду Садівської сільської ради, станом на 01.01.2014. Архів обласної інспекції з охорони пам'яток історії та культури. – Херсон, 2014. – 47 с.
12. Шапошнікова А.О., Мойсієнко І.І., Пономарьова А.А. Фіторізноманіття перспективного регіонального парку «Долина Курганів» (Херсонська область, Україна) // Природничий альманах. – 2014. – №20. – С. 23 – 39.
13. Sudnik-Wójcikowska B., Moysiienko I. The flora of kurgans in the west Pontic grass steppe zone of southern Ukraine, Chornomors'k. bot. z., 2006, 2: 14 – 44.
14. Загороднюк Н.В. Мохоподібні рівнинного Криму: Автореф. дисс. ... канд. биол. наук: 03.00.05 – ботаника. – Ялта, 2011. – 22 с.

Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя від створення Надморських заповідників), с. Урзуф, 14-15 березня 2017 року. Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 2, Т. 2. – С. 85 – 88.

Захарова Марина Ярославівна¹,
 Овсієнко Вікторія Миколаївна^{1,2},
 Мойсієнко Іван Іванович¹,
 Садова Олена Федорівна^{1,3}

¹Херсонський державний університет
 73000, Україна, Херсон, вул. Університетська, 27;
 zaharovamarina03@gmail.com

²Національний природний парк «Нижньодніпровський»
 73000, Україна, Херсон, вул. Петренко, 18

³Національний природний парк «Олешківські піски»
 75100, Україна, Олешки, пров. Ракитний, 16

ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА *GONIOLIMON GRAMINIFOLIUM* (AITON) BOISS. НА ТЕРИТОРІЇ НИЖНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Goniolimon graminifolium (Aiton) Boiss. – північнопричорноморський ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом, що скорочується. Рослина включена до третього видання «Червоної книги України» (статус – вразливий). Так, як в наш час питання збереження біорізноманіття набуває все більшої актуальності, вивчення раритетних видів є доцільним. Дослідження їх еколого-ценотичних характеристик сприятиме встановленню оптимальних шляхів збереження зникаючих та таких, що перебувають під загрозою зникнення рослин.

Метою роботи було дослідити созофіт *G. graminifolium* в умовах Нижнього Придніпров'я. Скласти класифікаційну схему та встановити раритетність угруповань за участю даного виду.

Goniolimon graminifolium зростає на піщаних аренах надзавплавних терас, іноді на супіщаних ґрунтах степових схилів. Він є трав'янистою стрижнекореневою рослиною 20-40 см заввишки (рис. 1). Суцвіття його розлоге, колоски одноквіткові, на кінцях гілочок утворюють довгі й рідкі однорядні колосоподібні суцвіття (Екофлора України, 2010). На території Північного Причорномор'я охороняється в: Чорноморському біосферному заповіднику, національному природному парку «Джарилгацький», національному природному парку «Олешківські піски» та національному природному парку «Білобережжя Святослава». Відомості щодо еколого-ценотичних особливостей *G. graminifolium* обмежуються провізорним зазначенням його приуроченості до рослинності класів *Festucetea vaginatae* та *Festuco-Brometea* авторами Екофлора України (Екофлора України, 2010). Нами підтверджена ценотична приуроченість *G. graminifolium* до цих 2-х класів рослинності та на основі геоботанічних описів деталізовано її до рівня асоціацій.

Стаття базується на матеріалах досліджень проведених на території Нижнього Придніпров'я, пісків та степових схилів пониззя р. Інгулець (правої притоки р. Дніпро) в 2007–2016 рр. Дослідження включали виявлення ценопопуляцій виду, характеристику екооточних та фітоценотичних умов. Всього було виконано 35 геоботанічних описів (Захаровою М.Я. – 20, Овсієнко В.М. – 6, Мойсієнком І.І., Суднік-Войциковською Б. – 5, Садовою О.Ф. – 4) за методо-

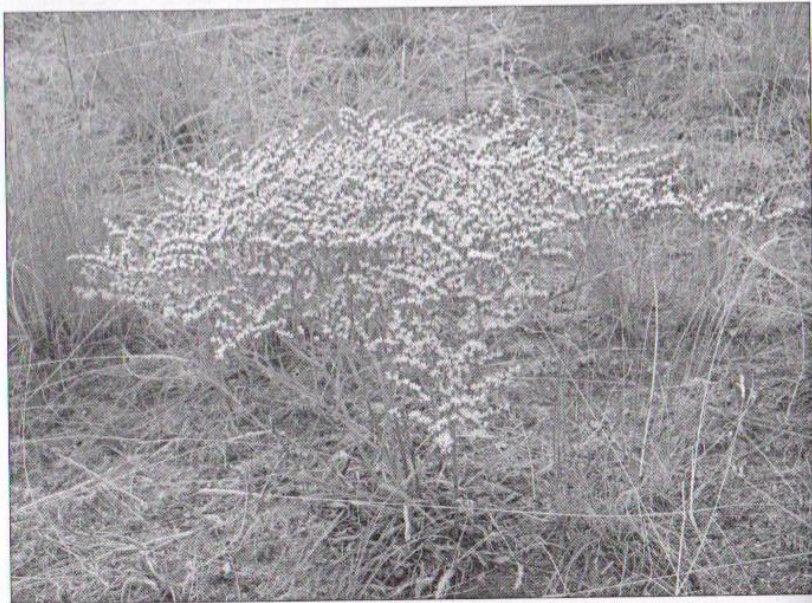

Рис. 1. *Goniolimon graminifolium* (Aiton) Boiss. (НПП «Олешківські піски»).

логічними принципами флористичної класифікації рослинності Браун-Бланке. Опис ділянок виконували в природних межах фітоценозу. Описи опрацьовані за методом перетворення фітоценотичних таблиць. При ідентифікації синтаксонів нами було використано синтаксономічні схеми іноземних та вітчизняних геоботаніків (Solomakha, 1996; Matuszkiewicz, 2001; Moravec, 1994). Також на основі геоботанічних описів здійснено характеристику екологічних та фітоценотичних умов місцезростань виду.

На основі проведеного аналізу було встановлено фітоценотичну приуроченість кермечника злаколистого на території Нижнього Придніпров'я та розроблено класифікаційну схему рослинності.

Класифікаційна схема угруповань рослинності за участю *Goniolimon graminifolium* на території Нижнього Придніпров'я

Клас *Festucetea vaginatae* Soo ex Vicherek 1972

порядок *Festucetalia vaginatae* Soo 1957

союз *Festucion beckeri* Vicherek 1972

ас. *Allio guttati* – *Festucetum rupicola* Umanets., Solomakha 1999

Клас *Festucetea vaginatae* Soo ex Vicherek 1972

порядок *Festucetalia vaginatae* Soo 1957

союз *Festucion beckeri* Vicherek 1972

ас. *Centaureo breviceps* – *Festucetum beckeri* Vicherek 1972

Клас *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et R.Tx. in Br.-Bl. 1949

порядок *Festucetalia valesiaca* Br.-Bl. et R.Tx. 1943

союз *Festucion valesiaca* Kolbek in Moravec et al. 1983

ас. *Stipetum capillatae* Dziubaltowski 1925

Клас *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et R.Tx. in Br.-Bl. 1944

порядок *Festucetalia valesiaca* Soo 1947

союз *Festucion valesiaca* Klika 1931

ас. *Festuco valesiaca*–*Stipetum capillatae* Sill. 1937

Дослідження *Goniolimon graminifolium* на території НПП «Олешківські піски» (окол. с. Буркути, Голопристанський р-н, Херсонська обл.) вказує на приуроченість виду до двох класів рослинності, а саме: класу *Festucetea vaginatae* (ас. *Allio guttati* – *Festucetum rupicola*) та класу *Festuco-Brometea* (ас. *Festuco valesiaca*–*Stipetum capillatae*).

Ці угруповання ас. *Allio guttati* – *Festucetum rupicola* характерні для депресій, котрі не поросли ліською рослинністю. Угруповання формуються під впливом як атмосферних опадів, так і ґрунтових вод. Для них характерні дернові та дерново-лучні піщані ґрунти середнього ступеня розвиненості. Угруповання асоціації є досить флористично багатими, в середньому налічується 24 види на 100 м². Загальне проективне покриття складає в середньому 65 %. У рослинному покриві домінують *Agropyron lavrenkoanum* Prokudin (5–25 %), *Allium guttatum* Steven (5–25 %), *Festuca rupicola* Heuff. (5 – 50 %), *Poa bulbosa* L. (10 %), *Rumex acetosella* L. (10 %). Значну роль в рослинному покриві асоціації приймають однорічники: *Arenaria uralensis* Pall. ex Spreng., *Veronica arvensis* L. Також значну роль в них відіграють лишайники (*Cladonia foliacea* (Huds.) Schaer. та *Cladonia rangiformis* Hoffm.) та мохи (*Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.), частка яких угрупованні в середньому становить 30 %. Досліджувана асоціація має високу соціологічну цінність, про що свідчить значна кількість раритетів. Крім *G. graminifolium*, відмічені: *Centaurea breviceps* Iljin, *Stipa borysthonica* Klokov ex Prokud. та *Stipa capillata* L. (Червона книга України).

Угруповання ас. *Festuco valesiaca*–*Stipetum capillatae*, за участю *G. graminifolium*, приурочені до справжніх, найбільш флористично збагачених степів з досить високою задернованістю. Едифікаторами виступають такі види, як: *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv. (5–25 %), *Artemisia marschalliana* Spreng. (1–25 %), *Calamagrostis epigeos* (L.) Roth. (5 %), *Festuca valesiaca* Gaudin (25–75 %), *Galium ruthenicum* Willd. (5%), *Koeleria cristata* (L.) Pers. (5 %), *Stipa capillata* L. (5–25 %) та *Teucrium polium* L. (5–25 %). Участь созофітів незначна: *Cleistogenes squarrosa* (Trin. ex Ledeb.) Keng – Червоний список Херсонської області (в одному описі), *Stipa borysthonica* Klokov ex Prokud. – Червона книга України та *Stipa capillata* L. – Червона книга України. Дане угруповання було описане на глиняних пагорбах серед піщаних ґрунтів на території національного природного парку «Олешківські піски». Розташовані по периферії крупного зниження, пагорби напевно є терасою пра-Дніпра. Подібні угруповання представлені тут також по периферії арени на супіщаних ґрунтах.

Дослідивши угруповання *G. graminifolium* на території Кінбурнської коси, встановлено їх належність до асоціації *Centaureo breviceps* – *Festucetum beckeri*. Дані угруповання характерні для піщаного степу Лівобережжя Нижнього Дніпра, приурочені до ділянок з первинним алювіальним рівнинним рельєфом з середніми та слабкорозвиненими піщаними ґрунтами.

Угруповання двоярусні, загальне проективне покриття складає близько 60 %. Середня кількість видів – 23. У рослинному покриві домінують *Achillea micrantha* Willd. (5–25 %), *Agropyron lavrenkoanum* Prokudin (5–25 %), *Calamagrostis epigeos* (L.) Roth. (5–50 %), *Carex colchica* J. Gay (5–50 %), *Festuca beckeri* (Hack.) Trautv. (5–25 %), *Helichrysum corymbiforme* Opperman ex Katina (5–50 %), *Scabiosa ucrainica* L. (5–25 %). Як і в попередньому угрупованні, значну роль відіграють лишайники (*Cladonia foliacea* (Huds.) Schaer. та *Cladonia rangiformis* Hoffm.) та мохи (*Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.), які мають в середньому 35 % в угрупованні. Досліджувана асоціація також має високу соціологічну цінність. Крім *G. graminifolium*, відмічені: *Alyssum savranicum* Andr. та *Centaurea breviceps* Iljin (Червона книга України).

Також, в ході експедиції на території Великоолександрівського району, в окол. с. Бобрівий кут (Херсонська область), встановлено приуроченість досліджуваного виду до двох класів рослинності: *Festucetea vaginatae* Soó ex Vicherek 1972 та *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et R.Tx. in Br.-Bl. 1949. У складі псамофітностепової рослинності *G. graminifolium* зустрічається в асоціації *Allio guttati* – *Festucetum rupicolae*, описаної нами вище з Нижньодніпровських пісків. Справжньостепове угруповання представлено ас. *Stipetum capillatae* Dziubaltowski 1925. Дана рослинність приурочена до степових схилів тераси р. Інгулець. Угруповання досить щільні, загальне проективне покриття в середньому складає 75 % з переважанням дернинних злаків. Едифікатори: *Artemisia austriaca* Jacq. (5–15 %), *Bromus squarrosus* L. (10 %), *Festuca valesiaca* (5–25 %), *Herniaria besseri* Fisch. ex Hornem. (5 %), *Koeleria cristata* (L.) Pers. (5 %), *Stipa capillata* L. (5–25 %) та *Verbascum lychnitis* L. (5 %). Мохово-лишайниковий ярус майже не виражений. У даному угрупованні, крім кермечника, зростає ще один созофіт – *Stipa capillata*, включений до «Червоної книги України».

На основі проведених досліджень встановлено, що *G. graminifolium* в пониззі Дніпра зростає в складі 4 асоціацій, 2 союзів, 2 порядків та 2 класів. В цих угрупованнях зустрічаються також інші созофіти, що говорить про їх значну фітосоціологічну цінність.

Використані джерела:

1. Екофлора України. Відп. ред. Дідух Я.П. – Київ: Фітосоціоцентр, 2010. – Т. 6. – С. 21 – 22.
2. *Solomaha V.A.* Syntaxonomy vegetation Ukraine. Kyiv: Phytocenter: 2008. – 295 p. [Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України. Київ: Фітоцентр: 2008. – 295 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ / Ред. Я.П. Дідух. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
4. Червоний список Херсонської області // Рішення XXVI сесії Херсонської обласної ради VI скликання № 893 від 13.11.2013. – Херсон, 2013. – 13 с.
5. European red list of Globally Threatened Animals and Plants. – Geneva–NewYork, 1991. – 153 p.
6. *Hennekens S. M., Schaminee J. H.* Turboveg, a comprehensive database management system for vegetation data // *Journal of Vegetation Science*. – 2001. – 12. – P. 589–591.
7. IUCN Red List of Threatened Plants. Compiled by the World conservation Monitoring Centr. IUCN. – The World Conservation Union., Gland, Switzerland and Cambridge, 1998. – 262 p.
8. *Matuszkiewicz W.* Przewodnik do oznaczania zbiorowisk Roslinnych Polski. Warszawa, 2007. – P. 637
9. *Moravec J.* a kolektiv. Roslinná společenstva Ceske Socialistické Republiky a jejich ohrožení. 2 vydání. Litoměřice: Priloha, 1995. – P. 206.

Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя від створення Надморських заповідників), с. Урзуф, 14–15 березня 2017 року. Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 2, Т. 2. – С. 89–91.

Козир Є.В.,
Рак О.О.,
Шиндер О.І.

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
01014, Україна, Київ, вул. Тимірязєвська, 1;
melanie15@ukr.net

ІНТРОДУКЦІЙНІ ЦЕНОПОПУЛЯЦІЇ *ORNITHOGALUM BOUCHEANUM* (KUNTH) ASCH. (HYACINTHACEAE) НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ІМ. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Ornithogalum boucheanum (Kunth) Asch. (*Hyacinthaceae*) – європейсько-малоазійський вид з диз'юнктивним ареалом. Поширений в Середній та Атлантичній Європі, на Балканах, Причорномор'ї та в Малій Азії. В Україні перебуває на північній межі ареалу і розсіяно зустрічається в Степу і дуже рідко на Закарпатті і на півдні Лісостепу. Занесений до Червоної книги України в статусі «неоцінений» (Червона, 2009, с. 114).

В Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України *O. boucheanum* культивується на ботаніко-географічних ділянках відділу природної флори, де сформувалися інтродукційні популяції виду. Протягом 2016 р. нами проведено дослідження їх вікової структури. Наводимо характеристику вікової та просторової структури інтродукційних популяцій виду. Вивчаємо структуру популяцій, визначення типів популяцій за віковим складом вивчалися за методом, запропонованою Т.О. Работновим (1964, 1992) та школою Уранова (Уранов, 1960, 1973, Уранов, Смирнова, 1969).

На ботаніко-географічній ділянці «Крим» *O. boucheanum* зростає на степовому виділі у складі бобово-злакового степового різнотрав'я. На ділянку вид було інтродуковано зі Степового Криму у 2009. Інтродукційна ценопопуляція *O. boucheanum* займає площу 14 м². Місцезростання виду приурочене до деревостан паркового типу. Деревний ярус утворює *Tilia cordata* Mill. Чагарниковий ярус представлений інтродукованими особами: *Rosa canina* L., *Fraxinus excelsior* L., *Swida australis* C.A.Mey. Найбільша екологічна щільність становить 55 особин на

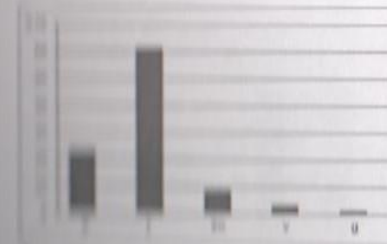

Рис. 1 Вікова структура інтродукційної ценопопуляції *Ornithogalum boucheanum* на ботаніко-географічній ділянці «Крим»

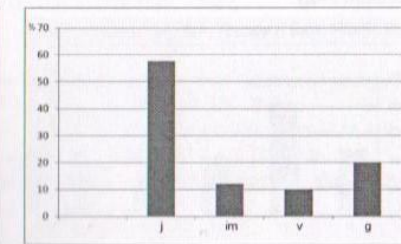

Рис. 2 Вікова структура інтродукційної ценопопуляції *Ornithogalum boucheanum* на ботаніко-географічній ділянці «Степи України»